

De vistuigen van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen

De heer Y. Wiersma, student Culturele Anthropologie te Groningen, verkreeg uit het overleg tussen prof. dr. A. H. J. Prins, directeur van het instituut voor Culturele Anthropologie te Groningen, en de directeur van het Rijksmuseum Zuiderzeemuseum te Enkhuizen de opdracht een doctoraal leeronderzoek te doen naar de vistuigencollectie van genoemd museum. In 1974 vond dit onderzoek plaats en in 1975 is dit verslag uitgekomen, als doctoraal scriptie van genoemd Instituut. Voor het Zuiderzeemuseum, en speciaal voor de vistuigencollectie, is het van belang geweest mede uit praktische overwegingen dat de vistuigenverzameling nader werd bekeken, beschreven en geïnventariseerd. Naar aanleiding van de uitgekomen scriptie onderstaand enkele beschouwingen.

De heer Y. Wiersma geeft eerst een overzicht van de visserijen op de Zuiderzee, Waddenzee en IJsselmeer. In dit hoofdstuk wordt onder meer gesproken over algemene kenmerken van de Zuiderzeevisserij en in het bijzonder over de haringvisserij, de ansjovisvangst, spieringvisserij, bot-, aal- en palingvisserij, garnalenvangst. Ook de Waddenzeevisserij waarbij aandacht voor het schelpenvissen en de IJsselmeervisserij zijn in het tweede hoofdstuk behandeld. Het derde hoofdstuk besteedt aandacht aan de vistuigen, die in gebruik zijn of waren op Zuiderzee, Waddenzee en IJsselmeer. Daarin wordt een reeks van typen netten voor zeer verschillende doeleinden beschreven, zoals kuilen, korren, sleepnetten, staande netten, zegens, fuiken en kubben, hoekwant en nog meer.

Vervolgens komt in behandeling een overzicht van de vistuigencollectie uit het museum,

onderscheiden in de vistuigen op de Zuiderzee in gebruik tussen 1850 en 1932 (het jaar van de afsluiting), en die welke tussen 1850 en 1950 werden gebruikt op Waddenzee, Eems en Dollard, die van het IJsselmeer na de afsluiting tot 1950.

Voorts beschouwt Wiersma de classificatiemogelijkheden voor de netten overeenkomstig het schema van A. Brandt (1972).

Ook het breien, boeten en tanen van de netten wordt behandeld. De scriptie sluit tenslotte met beschrijving van tachtig nummers, een bibliografie, suggesties voor verder onderzoek, en suggesties voor een vragenlijst bij verwerving van netten.

Vooraf deze suggesties zijn voor de opbouw van een vistuigencollectie van belang. Vistuig is voor een verzameling merkwaardig materiaal, uit het oogpunt van grondstof, conserveringstoestand, opberging, enz.

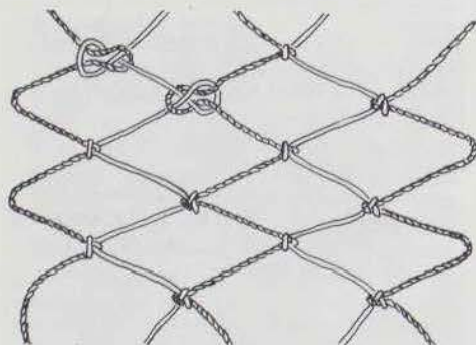
Voor een goed deel zijn het omvangrijke objecten, die moeilijk hanteerbaar zijn en zich daarom ook niet zo eenvoudig laten beschrijven en bestuderen. Voor de bestudering is het natuurlijk van veel belang dat het vistuig compleet is, omdat vaak bruikbare onderdelen bij achteruitgang van het net zelf worden verwijderd om aan andere netten van betere kwaliteit nog weer te worden gebruikt. De vraag dient ook vaak te worden gesteld of het een standaardtype is of niet, omdat vooral eigengemaakte netten afwijkende kenmerken kunnen vertonen, die de maker het mee gaf. Ook de plaats waar het dienst heeft gedaan is van veel belang evenals de samenstellende elementen. Het is vaak niet zo gemakkelijk de grondstof met zekerheid vast te stellen, zo is wel gebleken.

Ook de naam baart menigmaal zorgen, omdat streek- of plaatseigen namen veelvuldig voorkomen. En daarom is de herkomst van het tuig in relatie tot die naam van groot belang.

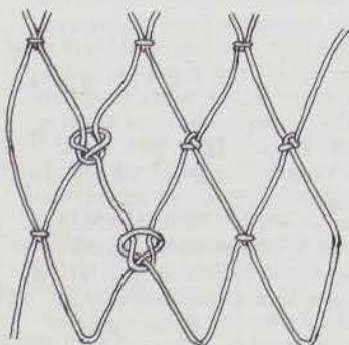
Naast de nu als resultaat van voorlopig onderzoek neergeschreven gegevens van de heer Y. Wiersma, die van de 200 stuks vistuigen

van de collectie van het Zuiderzeemuseum ongeveer de helft heeft bewerkt, heeft dit onderzoek ook anderszins voor het museum veel betekenis. In de eerste plaats omdat de collectie, die in de jaren 1949 tot 1955 werd samengebracht, nu voor de eerste maal eens goed 'door de handen is gegaan'. Maar ook omdat dankzij het onderzoek nu een aantal objecten zijn beschreven, die tot dusverre slechts summier waren geregistreerd, waarbij aandacht is besteed aan de volgende punten: de afmetingen, de grondstof waaruit het net is samengesteld, de techniek van het vervaardigen, de toestand van conservering en de verwerving. Voorts is een aantal van de objecten gefotografeerd en getekend.

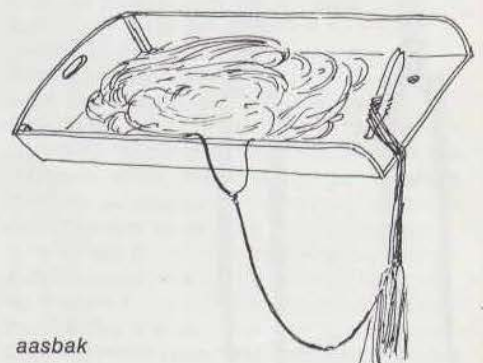
Uit het geheel is tevens duidelijk een aantal lacunes bij de beschrijving van het museum gebleken, die vooral samenhangen met gebrek aan arbeidskracht met gespecialiseerde kennis. Wanneer onjuiste registratie van binnenkomende voorwerpen geschiedt hangt dat juist vooral met dit genoemde punt samen. De schenkers geven onvoldoende informatie of worden onvoldoende uitgenodigd. Het zijn beide situaties die in feite samenhangen met onvoldoende gelegenheid voor degenen, die bij de verwerving betrokken zijn geweest van het nu aanwezige materiaal om volledige aandacht aan de documentatie van de objecten te besteden. Het betekent dat

machinaal geknoopt

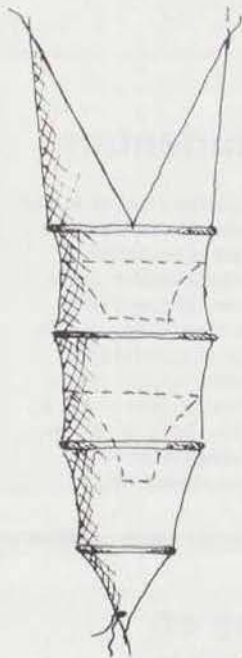
met de hand geknoopt

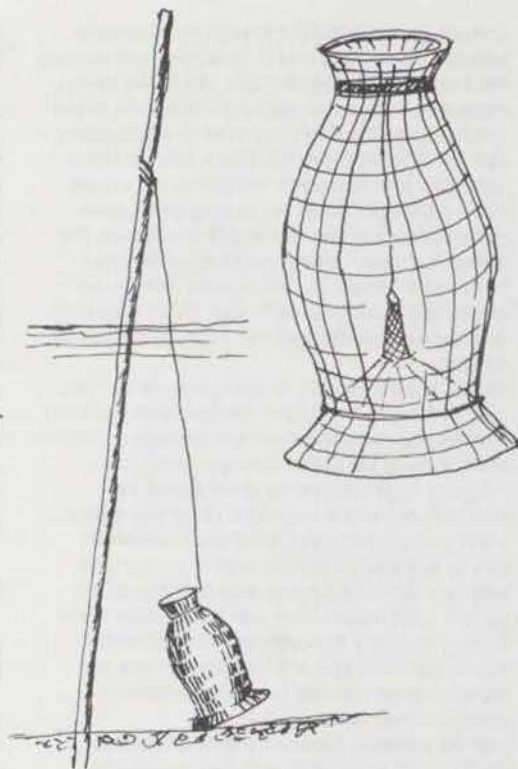
aasbak

hieraan in het vervolg veel meer tijd zal moeten worden gegeven. Immers de waarde van de collectie bestaat niet in de eerste plaats uit de aanwezigheid van de voorwerpen, maar wordt in hoofdzaak bepaald om de wetenschappelijke verwerking van gegevens over de wijze van vervaardiging, gebruik, enz.

Het bovenstaande onderstreept eens te meer de besliste noodzakelijkheid van goede documentatie. Enkele jaren geleden reeds is van directiewege kenbaar gemaakt dat het aantrekken van een documentalist bij het museum op zo kort mogelijke termijn noodzaak zou moeten zijn. Deze zou voor literatuur-informatie en -ontsluiting de weg moeten effenen voor de beschrijving van de voor-

palingtuik

palingkub

werpen, de systematische registratie en het naar behoefte creëren van de ingangen om het materiaal gemakkelijk terug te kunnen vinden in de kaartsystemen. Wanneer dit nu nog niet is gerealiseerd kan ons dat somber stemmen. Maar het onderzoek van de vistuigen heeft de noodzaak hiervan nog eens te meer duidelijk beklemtoond. Natuurlijk zijn incidentele opdrachten voor materiaalonderzoek van groot belang. Maar goede resultaten daarvan kunnen alleen worden verwacht wanneer de basisgegevens in voldoende mate en op voldoende bruikbare wijze zijn geregistreerd.